

RAZUMIJEVANJE DRUŠTVENO-POLITIČKIH TERMINA

UVOD I PROBLEM*

Mijenjanjem društveno-političkog sistema mijenja se i komunikacijski sistem tako da »i komunikacijske sisteme možemo podijeliti s obzirom na klasni karakter vlasti, na građanske i socijalističke, a u tim okvirima još na način funkcioniranja političkih institucija, na demokratske i na autokratske.«¹ U nas je građanski komunikacijski sistem koji se ograničavao na više i srednje slojeve građanske klase najprije zamijenjen socijalističkim komunikacijskim sistemom koji je bio »sistem donošenja odluka na vrhu (a zatim traženja plebiscitarne suglasnosti u bazi«² da bi taj sistem bio zamijenjen samoupravnim sistemom delegatskog tipa.

Te revolucionarne promjene stavljaju neka pitanja u prvi plan, pa »se kao bitan problem u samoupravnom socijalizmu postavlja pitanje aktivizacije širokih masa, pitanje trajne komunikacije s delegatskom bazom i cijelom javnošću.«³ U našoj zemlji u delegatski sistem uključeno je oko milijun ljudi što je u svjetskoj povijesti primjer najšire aktivizacije. Kad znamo da su tako brojni delegati dužni izražavati gledište delegatske baze, onda nam je jasno kakvo je značenje komuniciranje za dobro funkcioniranje delegatskog sistema. Stoga nije ni čudo što se u posljednje vrijeme često govori o ulozi informiranja u razvoju samoupravljanja.

Iako se o tome govori, na tom se području vrlo malo učinilo. Republička konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske i Savez sindikata Hrvatske prateći razvoj delegatskog sistema ističu probleme informiranja kao najveću prepreku u delegatskom sistemu. U vezi s tim ističe se preopširnost, nepreglednost, nerazumljivost i prekasno stanje informacija.⁴

Većina problema, osim nerazumijevanja moguće je rješavati tehničkim zahvatima. Problem nerazumijevanja, na žalost, nije moguće riješiti na taj

* U ovom projektu sudjelovali su studenti druge godine, školske godine 1973/74.

¹ Prof. dr France Vreg: Društveno komuniciranje, Zagreb, 1975. strana 266.

² Isto, strana 274.

³ Isto, strana 275.

⁴ Miroslav Vujević: Analiza sadržaja materijala RKSSRN i SS o delegatskom sistemu. Institut za političke znanosti i novinarstvo Fakulteta političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu 1975. (šapirografirano).

način, a on se osobito nameće u demokratskom komunikacijskom sistemu, jer su u nj uključeni svi građani, dakle ljudi najrazličitijeg obrazovanja, stavova, mišljenja, očekivanja i tome slično. Budući da između onoga tko informaciju prima i onoga tko informaciju šalje ne postoji ništa drugo što je materijalno dano nego simbol (napisane i izgovorene riječi), spomenute razlike među građanima mogu biti razlogom da se istim materijalnim znacima daju različita značenja. Izvještaji s nerazumljivim terminima postaju nestrukturiran materijal koji primaoci »osmišljavaju« na osnovi svojih stavova, mišljenja i očekivanja. Na taj se način u procesu komuniciranja poruka može izmijeniti od društvenog značenja u »projektivno značenje«.⁵

Pored toga, u nas je razumijevanje društveno-političkih termina otežano čestim javljanjem novih termina koji označavaju društveno-političke promjene, a članovi naše populacije nemaju jednaku priliku da na vrijeme upoznaju njihovo značenje. Osim toga prilikom označavanja nastalih promjena često se koriste termini koji se lako asociraju uz druga značenja.

Nadalje, komunikatori (novinari) su selekcionarna skupina obrazovanih ljudi koji u svojim saopćenjima najčešće upotrebljavaju termine koji se njima čine razumljivi, pa pri tome prave »pogrešku eksperta«.⁶ U tu pogrešku novinari često upadaju i zbog nekih obilježja stečenih pod utjecajem tradicionalnih društvenih odnosa, pa umjesto da prave svima razumljive izvještaje, čine takve koji će kazivati njihov status vrlo »učenih« ljudi, tako da namjerno upotrebljavaju manje razumljive termine.⁷

Tradicionalni društveni odnosi razlogom su da je podanički mentalitet jedno od najraširenijih obilježja političke kulture u nas.⁸ To je jedan od razloga da se i danas veliki dio naše populacije osjeća otuđen od politike što se očituje u smanjenom sudjelovanju u političkom životu, a ujedno i u smanjenom interesu za izvještaje o političkim događajima. To, dakako, djeluje i na razumijevanje takvih izvještaja.

Na kraju, ni za našu školu se ne može kazati da vrši političku socijalizaciju koja bi odgovarala samoupravnom socijalizmu. Tako škola odgojem reproducira stare odnose, a u programu je nedovoljno sadržaja o aktualnim društveno-političkim zbivanjima.⁹ Zato naši đaci i studenti završavaju svoje školovanje a da u njemu nisu stekli ni najelementarniji politički rječnik.

Prema tome, više je razloga na osnovi kojih možemo pretpostaviti da naši građani slabo razumiju sredstva javnog komuniciranja. Kako je to razumijevanje preduvjet adekvatnom političkom aktiviranju građana za čim svi težimo, ovim istraživanjem želimo doznati: U kojoj mjeri građani razumiju društveno-političke termine koji se često javljaju u sredstvima javnog informiranja, a koji su ključni za razumijevanje informacija društveno-političkog sadržaja i za sudjelovanje građana u političkom životu?

⁵ Projektivnim značenjem nazvali smo ono značenje koje ispitanici daju terminima koji su im nepoznati. Za ispitanike nepoznat termin je nestrukturiran materijal koji oni osmišljavaju na osnovi svojih stavova i mišljenja. Na tom su principu u psihologiji zasnovani projektivni testovi ličnosti, pa smo zbog toga odabrali takav naziv.

⁶ Pogreškom eksperta u anketnom istraživanju naziva se ona pogreška koju sastavljač upitnika pravi upotrebljavajući termine koji su ispitanicima nerazumljivi. Prema tome, normalno je istim imenom nazvati istu pogrešku koju novinari prave.

⁷ O razlozima takvom ponašanju vidjeti opširnije: Miroslav Vujević: Utjecaj tradicionalnih društvenih odnosa na neka obilježja radničke klase, Sociologija, broj 3. 1972.

⁸ O političkoj kulturi u nas opširnije vidjeti: Dr Pavle Novosel: Politička kultura u SR Hrvatskoj, Zagreb, 1969.

⁹ O tome opširnije u: Vujević Miroslav: Politička socijalizacija u školi i samoupravljanje, Naše teme, broj 11. 1974.

METODA

U ovom istraživanju do potrebnih podataka najzgodnije je bilo doći testom. Pored pitanja o osobnim podacima ispitanika za ispitivanje razumijevanja odabranih društveno-političkih termina konstruirali smo zadatke objektivnog tipa. Posebnu pažnju posvetili smo izboru termina koje smo uvrstili u ovo istraživanje. A izbor je pravljn tako da su suradnici u projektu najprije sakupili veći broj termina koji se javljaju u sredstvima javnog informiranja, a za koje su pretpostavljali da ih građani slabije razumiju. Zatim je iz tako sačinjenog opsežnijeg spiska napravljen uži izbor u koji su birani termini na osnovi slijedećih kriterija:

1. frekvencije javljanja u sredstvima javnog informiranja,
2. važnosti za razumijevanje izvještaja o političkim zbivanjima,
3. važnosti za participaciju u samoupravljanju.

Na taj način odabrana su 42 termina. Približno podjednak broj termina bio je iz područja ekonomije, unutrašnje i vanjske politike.

Ispitivanje je provedeno u Zagrebu a obuhvaćalo je 760 ispitanika.* U uzorak su uključeni radnici: NKV, KV i VKV; službenici: NSS, SSS i VSS; učenici: osmog razreda osmogodišnje škole, četvrtog razreda gimnazije, učenici završnih razreda industrijskih i tehničkih škola i studenti. Uzorak je podijeljen na 9 strata s podjednakim brojem ispitanika, pa pored općeg uvida u razumijevanje društveno-političkih termina omogućuje i uspoređivanje među stratama.

Evo nekih podataka o strukturi uzorka.

Struktura ispitanika po spolu:

1. muških	514	68%
2. ženskih	243	32%

Struktura ispitanika po dobi:

do 18 godina	307	40%
od 19 do 27	351	46%
od 28 do 40	78	11%
više od 41	24	3%

Struktura po mjestu boravka roditelja ispitanika:

selo	281	37%
grad	469	63%

Struktura ispitanika s obzirom na članstvo u SK:

članovi SK	96	12%
nisu članovi SK	664	88%

Struktura ispitanika s obzirom na članstvo u samoupravnim tijelima:

član	185	26%
nije član	565	74%

Ispitivanje đaka i studenata provedeno je u toku nastave, a ostali su ispitani u Institutu za medicinu i psihologiju prometa u vrijeme psihološkog testiranja vozača i u Radničkom sveučilištu »Moša Pijade« u toku nastave. Ispitivanje je bilo anonimno, a ispitanici su bili zainteresirani u toku ispitivanja. Ni jedan ispitanik nije prekinuo rad, a svi upitnici bili su upotrebljivi.

REZULTATI I INTERPRETACIJA REZULTATA

Zbog ograničenosti prostora, ovom prilikom nismo u mogućnosti iznijeti sve rezultate dobivene ovim istraživanjem, pa ćemo se ograničiti samo na neke.¹⁰ Zato odmah iznosimo rezultate koji se odnose na razumijevanje nekih termina s područja ekonomije. Poznato je da veoma važnu ulogu u samoupravljanju zauzima odlučivanje vezano uz ekonomska pitanja. Tako primjerice radni ljudi slobodno raspoložuci rezultatima svoga rada dio novostvorene vrijednosti izdvajaju za potrebe proširene reprodukcije. Termin »proširena reprodukcija« često se javlja i važno je njegovo poznavanje za razumijevanje informacija i za sudjelovanje u samoupravljanju. Budući da smo pretpostavili da ga građani ne razumiju u dovoljnoj mjeri, uključili smo ga u ovo istraživanje i dobili slijedeće rezultate:

Tablica 1.
PROŠIRENA REPRODUKCIJA je:

Odgovori:	broj isp.	%
Obnavljanje proizvodnih kapaciteta	155	20,4
Izdvajanje novca u centralne fondove	31	4,1
Dobrovoljno izdvajanje novca za izgradnju važnijih objekata	60	7,9
Neprekidno povećanje proizvodnih kapaciteta	382	50,2
Novčana obaveza prema socijalnom osiguranju	12	1,6
Bez odgovora	120	15,8
Ukupno	760	100,0

Prema tome, tek polovica ispitanika zna što je to »proširena reprodukcija«, a više od 20% ispitanika proširenu reprodukciju brka s amortizacijom. Budući da svi zaposleni trebaju sudjelovati u donošenju odluke o visini sredstava koja će izdvojiti za povećanje proizvodnih kapaciteta svoje radne organizacije, onda poznavanje značenja termina »proširena reprodukcija« mora značajno utjecati na kvalitetu samoupravnog odlučivanja koje je s tim u vezi. Međutim, poznavanje značenja tog termina je takvo da ozbiljno otežava i informiranje i samoupravno odlučivanje koje je vezano uz proširenu reprodukciju:

Na osnovi istih kriterija u ovo istraživanje uključen je i termin »amortizacija«. Rezultate donosimo u tablici 2.

¹⁰ Rezultati će uskoro pod istim naslovom u cijelosti biti objavljeni u posebnoj studiji Instituta za političke znanosti, novinarstvo Fakulteta političkih nauka u Zagrebu.

Tablica 2.
AMORTIZACIJA je:

Odgovori:	broj isp.	%
Smanjenje proizvodnih kapaciteta	65	8,6
Izdvajanje novca za potrebe proširenja proizvodnje	186	24,5
Obnavljanje proizvodnih kapaciteta	283	37,2
Podmirivanje društvenih obaveza	71	9,3
Novac za povećanje društvenog standarda	54	7,1
Bez odgovora	101	13,3
Ukupno:	760	100,0

Ovaj termin razumije tek 37% naših ispitanika, a 63% je onih koji ne znaju njegovo značenje. Zanimljivo je da ih samo 13,3% nije dalo odgovor na ovo pitanje. To su oni ispitanici koji ne znaju značenje ovog termina i toga su bili svjesni pa nisu dali odgovor. Oko 50% ispitanika ne znaju značenje ovog termina, ali su ipak zaokružili jedan od ponuđenih odgovora. Oni, dakle, ne znaju značenje ovog termina, ali im se čini da ga znaju, pa prema tome zaokružuju ponuđene odgovore. Tako gotovo četvrtina ispitanika odgovara da je amortizacija izdvajanje novca za potrebe proširenja proizvodnje, što je u stvari značenje termina »proširena reprodukcija«. Prema tome, uslijed nedovoljnog poznavanja značenja ovog termina pripisuju mu se neka druga značenja, pa je normalno da to bude značenje nekog drugog termina koji se često javlja zajedno s ovim. Međutim, nerazumijevanje ovog termina je slab temelj za samoupravno odlučivanje.

Radni ljudi često raspoređuju višak novostvorene vrijednosti u fond zajedničke potrošnje. Pretpostavili smo da građani nisu dovoljno upoznati s namjenom tog fonda, pa smo u vezi s tim postavili pitanje.

Tablica 3.
FOND ZAJEDNIČKE POTROŠNJE namijenjen je za:

Odgovori:	broj isp.	%
Kupovinu sirovina	45	6,0
Kupovinu mašina	20	2,6
Izgradnju novih pogona	103	13,5
Izgradnju stanova i odmarališta ...	364	47,9
Podmirivanje razlika u osobnim dohocima	125	16,5
Bez odgovora	103	13,5
Ukupno:	760	100,0

Više od polovice ispitanika ne zna za što je namijenjen fond zajedničke potrošnje. Zanimljivo da 30% ispitanika misli krivo da je fond zajedničke potrošnje namijenjen za izgradnju novih pogona i podmirivanje razlika u osobnim dohocima. Iako više od polovice ispitanika ne zna namjenu ovog fonda, samo 13,5% ispitanika osjećaju taj nedostatak znanja.

Prema tome, možemo zaključiti da su informacije za samoupravno odlučivanje u vezi s raspodjelom sredstava u fondove za većinu građana nerazumljive. Međutim, većina građana ne osjeća taj nedostatak i terminima koje ne razumije daje druga značenja, pa tako primljena informacija dobiva drugi smisao. Dakako, to stavlja samoupravljanje pred ozbiljne probleme.

Slične smo rezultate dobili i o razumijevanju ostalih termina iz područja ekonomije.

Drugu skupinu termina čine oni s područja unutrašnje politike. Tako je između ostalih termin »tehnomenadžerska struktura« koji se vrlo često upotrebljava i čije je pravilno shvaćanje veoma važno za razumijevanje izvještaja o problemima naše unutrašnje politike, i za političko djelovanje. Pretpostavili smo, dakako, da ni taj termin nije dovoljno razumljiv.

Tablica 4.
TEHNOMENADŽERSKU STRUKTURU čine:

Odgovori:	broj isp.	%
Svi inženjeri i tehničari u jednom poduzeću	171	22,5
Svi zaposleni u stručnim službama	97	12,8
Rukovodioci i stručnjaci koji odlučuju umjesto samoupravljača	291	38,3
Svi zaposleni izvan neposredne proizvodnje	46	6,0
Cjelokupno članstvo u radnom kolektivu	40	5,3
Bez odgovora	115	15,1
Ukupno:	760	100,0

Često se u posljednje vrijeme ističe kako je tehnomenadžerska struktura glavna kočnica samoupravljanja, pa društveno-političke organizacije pozivaju radne ljude i građane da se angažiraju u borbi protiv tehnomenadžerske strukture. Međutim takvu poruku pravilno bi shvatilo tek 38% ispitanika, a 62% ne bi. Više od 46% naših ispitanika daje krivi odgovor. Oni ne znaju društveno značenje ovog termina, pa su ga »osmislili« na osnovi svojih stavova, mišljenja i očekivanja. Na taj način poruka mijenja svoje značenje, pa poziv na borbu protiv rukovodilaca i stručnjaka koji odlučuju umjesto samoupravljača za 22,5% naših ispitanika znači poziv u borbu protiv svih inženjera i tehničara. Kakve to posljedice ima na političku akciju, nije potrebno komentirati.

Na osnovi istih kriterija u ovo istraživanje je uključen i termin »usmjerenno obrazovanje«.

Tablica 5.
USMJERENO OBRAZOVANJE je:

Odgovori:	broj isp.	%
Svaki organizirani oblik obrazovanja	139	18,3
Prosvjetna politika kojom se želi ukloniti nepismenost	55	7,2

Obrazovanje koje osposobljava za jednu struku	417	54,9
Svako obrazovanje iznad osmogodišnjeg	64	8,4
Vanškolsko obrazovanje za radno mjesto	36	4,7
Bez odgovora	49	6,5
Ukupno:	760	100,0

Kako vidimo, do sada je na ovo pitanje dobiveno najmanje točnih odgovora (8,4%), a istovremeno je najmanje ispitanika koji nisu dali odgovor (6,5%). To, dakako, govori kako nije odabran prikladan naziv za ono što se misli pod srednjim i višim obrazovanjem, jer ispitanici najslabije razumiju značenje ovog termina, a ujedno im se čini da ga najbolje razumiju. Naziv je usmjeravao ispitanike da zaokružuju odgovor »Obrazovanje koje osposobljava za jednu struku«, pa ih 55% tako odgovara. U krajnjem slučaju se usmjerenost obrazovanje može svesti na obrazovanje koje osposobljava za jednu struku, ali je veliko pitanje da li oni koji su zaokružili taj odgovor misle na obrazovanje na razini srednjih i viših škola.

Nema potrebe da ovom prilikom nagađamo na što su ispitanici mislili kad i pridruženi ti odgovori s točnim odgovorima daju zbroj nedovoljno velik da bismo bili zadovoljni s razumijevanjem ovog termina. Prilično velik postotak ispitanika (18,3%) odgovara da je usmjereno obrazovanje »svaki organizirani oblik obrazovanja«. Isto tako priličan postotak je i drugih krivih odgovora koje baš nikako ne možemo svesti na pravo značenje ovog termina.

Budući da građani mogu i trebaju utjecati na sadržaj i financiranje usmjerenog obrazovanja, dotični rezultati govore kako je sudbina usmjerenog obrazovanja u rukama onih koji nemaju pravi pojam o tome što je to usmjereno obrazovanje. Time nipošto ne želimo reći da građani ne bi trebali odlučivati i o tome, ali ne bi smjelo biti da građani ne znaju što je usmjereno obrazovanje.

Kazali smo da je neprikladnost jedan od razloga slabog razumijevanja ovog termina. Sigurno postoje razlozi zašto je svako obrazovanje iznad osnovnog nazvano usmjerenim obrazovanjem. Reforma školstva nije samo mijenjanje termina, već i mijenjanje sadržaja koji se označavaju novim terminima. Tako termin »usmjereno obrazovanje« ne bi trebao označavati srednje i više obrazovanje u dosadašnjem smislu, već u smislu većeg povezivanja tog obrazovanja s radom i životom u cjelini. Nama je ta namjera poznata i smatramo da je ona dobra, ali rezultati istraživanja o razumjevanju tog termina ne govore da su i konsekvencije dobre. Ti rezultati, također, ne govore da spomenute namjere neminovno dovode do loših konsekvencija već pokazuju samo to da između dobrih namjera i dobrih konsekvencija ima mnogo posla o kojem se u ovom slučaju nije dovoljno vodilo računa.

Naš se samoupravni politički sistem razlikuje od drugih sistema po tome što više od ijednog drugog političkog sistema radne ljude i građane stavlja u središte političkog odlučivanja. Zbog toga se radni ljudi i građani često okupljaju na sastanke u radnim organizacijama i političko teritorijalnim zajednicama. Da bi se na tim sastancima donosile punovažne odluke, oni prije svega moraju imati kvorum. Pretpostavili smo da kod nas ne postoji samo problem

okupljanja kvalificirane većine, već i problem razumijevanja termina »kvorum«, pa smo u ovom istraživanju i to htjeli provjeriti. Pogledajmo rezultate u narednoj tablici.

Tablica 6.
KVORUM čine:

Odgovori:	broj isp.	%
Svi prisutni na jednom sastanku	137	18,0
Svi koji trebaju prisustvovati jednom sastanku	70	9,2
Prisutni koji mogu donositi pravomoćne zaključke	239	31,5
Natpolovična većina prisutnih nekom sastanku	105	13,8
Dvotrećinska većina prisutnih jednom sastanku	120	15,8
Bez odgovora	89	11,7
Ukupno:	760	100,0

Prema tome, značenje termina »kvorum« zna samo 31,5% naših ispitanika.^{10a} Svima drugima značenje tog termina je nepoznato, a tek 11,7% ispitanika svjesno je da to ne zna. Ostali, njih oko 57%, imaju svoje, dakako, krivo mišljenje o značenju termina. Dakle, razumijevanje tog termina je veoma loše, a posljedice su još mnogo gore, jer u situaciji samoupravnog apsentizma koji obilježava našu sadašnju situaciju to u velikoj mjeri omogućuje manipulaciju, tako da se mnoge odluke donesene bez kvalificirane većine prisutnih proglašavaju pravomoćnima.

Termin »rezolucija« nije rijedak u upotrebi, a njegovo poznavanje je važno kako za razumijevanje izvještaja s društveno-političkim sadržajem tako i za poduzimanje adekvatne političke akcije. Zbog toga smo ga uključili u ovo istraživanje. Evo rezultata!

Tablica 7.
REZOLUCIJA je:

Odgovori:	broj isp.	%
Naredba koje se treba obavezno pridržavati	138	18,2
Zakon koji donosi parlament	116	15,3
Dodatak zakonu koji donose političke organizac.	163	21,5
Preporuka političkih organizacija o društvenim akcijama	201	26,5
Izražavanje nezadovoljstva pripadnika radnih organizacija	53	7,0
Bez odgovora	89	11,5
Ukupno:	760	100,0

^{10a} Možda bismo nešto povoljnije rezultate dobili da smo preciznije formulirali točan odgovor, recimo da je kvorum najmanji broj prisutnih koji mogu donositi pravomoćne zaključke?

Rezolucija je preporuka političkih organizacija o društvenim akcijama. Tako misli 26,5% naših ispitanika. Prema tome, oko 75% osjeća da ne zna što taj termin znači, dok se 60% ispitanika odlučilo za krivi odgovor. Krivi odgovori omogućuju nam da zaključimo o nekim nedostacima u znanju, koje ovom prilikom nismo namjeravali ispitati. Primjerice, ako 21,5% ispitanika odgovori da je rezolucija dodatak zakonu koji donose političke organizacije, onda to ne znači samo to da ti ispitanici ne znaju što je to rezolucija, već ne znaju ni tko donosi zakone. Također, velik je postotak onih koji ovom terminu daju suprotno značenje. To su oni koji su zaokružili odgovor da je rezolucija naredba koje se treba obavezno pridržavati (18,2%).

Autoritarnim sistemima dobro dođu građani koji su pasivni u političkom životu, jer na taj način ne ometaju nosioce vlasti. U samoupravnom sistemu pasivnost eliminira znatan broj ljudi koji bi mogli doprinijeti kvalitetnijem odlučivanju. Među pasivnima ima i onih koji idu putem manjeg otpora, pa se priklanjaju službenom kursu. Zato Savez komunista boreći se za razvoj samoupravljanja često poziva građane u borbu protiv oportunističke. Pretpostavili smo da termin »oportunistička« nije dovoljno razumljiv i da je ključan za razumijevanje informacija i poduzimanje akcija vezanih uz politiku, pa smo ga uključili u ovo istraživanje. Pogledajmo rezultate!

Tablica 8.
OPORTUNIZAM je:

Odgovori:	broj isp.	%
Politika opiranja službenom kursu	302	39,7
Politika prilagođivanja službenom kursu	101	13,3
Samostalno vođenje politike	93	12,3
Politika koju vodi jedna partija	92	12,1
Zajednička politika više partija	23	3,0
Bez odgovora	149	19,6
Ukupno:	760	100,0

Kako možemo vidjeti, ovaj termin razumije tek 13,3% naših ispitanika, a 39,7% ispitanika smatra da je oportunistička politika opiranja službenom kursu, dakle suprotno od pravog značenja. Po našem mišljenju, dva su razloga uvjetovala da ispitanici najčešće daju suprotno značenje ovom terminu. Prvi je asocijacija po zvučnoj sličnosti između termina »oportunistička« i termina »opiranje«. Drugi se razlog zasniva na staroj logici po kojoj su političari i političke partije uvijek pozivale građane na lojalnost, pa se i poziv SK u borbu protiv oportunističke shvaća u tom smislu, tako da za 40% naših ispitanika takva poruka znači suprotno od onoga što pod njim pošiljalac misli. Isto tako, ako bi nakon takvog poziva uslijedila politička akcija, ona bi bila obrnuta od željene akcije.

Na osnovu istih kriterija u ovo istraživanje uključili smo termin »etatizam«. Pogledajmo rezultate u tablici 9.!

Tablica 9.
ETATIZAM je:

Odgovori:	broj isp.	%
Napor države da se razvije samoupravljanje	103	13,6
Prevođenje u državnu svojinu ili upravu	169	22,2
Nastojanje države za apsolutnim jedinstvom	164	21,6
Oslobođenje jednog naroda i osnivanje njegove države	63	8,3
Uspostavljanje federativnog uređenja	38	5,0
Bez odgovora	223	29,3
Ukupno:	760	100,0

Sto je etatizam, zna samo 22% naših ispitanika, dok 78% ne zna značenje ovog termina. Oko 30% se tako i osjeća, a ostali ovaj termin shvaćaju na svoj način. Tako 13,6% misli da je etatizam napor države da se razvije samoupravljanje. Prema tome, taj dosta često upotrebljavani termin ispitanici slabo ili krivo razumiju, pa to može biti razlog da su naši građani pasivni u političkom životu, koji je u vezi s tim problemima. Međutim, pasivnost pogoduje neznanju. Pasivan čovjek ne može provjeriti svoje mišljenje, tako da se neznanje i pasivnost dopunjuju i isprepliću na taj način da neznanje povećava pasivnost, a pasivnost povećava neznanje.

Treću grupu čine vanjskopolitički termini koji su u ovo istraživanje uključeni po istim kriterijima. Tako je između ostalih uključen i termin »miroljubive koegzistencije«. Smatramo da nije potrebno posebno isticati važnost razumijevanja tog termina, pa odmah iznosimo dobivene rezultate.

Tablica 10.
MIROLJUBIVA KOEGZISTENCIJA je:

Bez odgovora	32	4,2
Suradnja među državama istog političkog sistema	91	12,0
Naziv za vanjsku politiku nesvrstanih zemalja	340	44,7
Suradnja među državama različitog političkog sistema	256	33,7
Politika kojom velesile nameće svoje interese	5	0,7
Politika kojom se male zemlje brane od velikih	36	4,7
Bez odgovora	32	4,2
Ukupno:	760	100,0

Kako vidimo, najviše ispitanika odgovorilo je da je miroljubiva koegzistencija naziv za vanjsku politiku nesvrstanih zemalja, 44,7% odgovora. Međutim, točan je odgovor da je to suradnja među zemljama različitog političkog sistema, a to zna samo 33,7% ispitanika. Točno je da nesvrstane zemlje vode politiku miroljubive koegzistencije, pa je zbog toga došlo do povezivanja između vanjske politike nesvrstanih i miroljubive koegzistencije. No, međutim,

smisao miroljubive koegzistencije nije u određenju tko je vodi, nego u načinu vođenja vanjske politike, pa tu politiku mogu a i provode neke zemlje koje nisu u velikoj porodici nesvrstanih zemalja.

U vanjskopolitičkim izvještajima često se javlja termin »suverenitet«, pa smo ga po istim kriterijima uključili u ovo istraživanje. Pogledajmo rezultate!

Tablica 11.
SUVERENITET je:

Odgovori:	broj isp.	%
Teritorij pod upravom suverena	133	17,5
Oružana borba za oslobođenje	37	4,9
Višepartijski politički sistem	32	4,2
Vrhovna vlast u nekoj državi	157	20,7
Pravo građana da bira i da bude biran	337	44,3
Bez odgovora	64	8,4
Ukupno:	760	100,0

Da je suverenitet vrhovna vlast u nekoj zemlji, zna samo 21% naših ispitanika. Začuđuje da je više od 44% ispitanika odgovorilo da je suverenitet pravo građana da bira i da bude biran. Međutim, to je samo način na koji građani mogu ostvariti vrhovnu vlast, a suverenitet je vrhovna vlast u nekoj zemlji, bez obzira u čijim je rukama. U nas su po Ustavu SFRJ od 1974. g. nosioci političkog suvereniteta »radni ljudi, narodi i narodnosti« koji ostvaruju svoja suverena prava u socijalističkim republikama i socijalističkim autonomnim pokrajinama. U drugim zemljama to se regulira na drugi način, ili to ne znači da te zemlje nemaju vrhovnu vlast.

Termin »neokolonijalizam« veoma je čest u vanjskopolitičkim izvještajima, a njegovo razumijevanje je ključno za razumijevanje tih izvještaja. Zbog toga smo htjeli vidjeti koliko ga naši ispitanici razumiju. Pogledajmo rezultate!

Tablica 12.
NEOKOLONIJALIZAM je:

Odgovori:	broj isp.	%
Pokret koji se bori protiv kolonijalizma	270	35,3
Naziv za izumiranje kolonijalizma	31	4,1
Naziv za bivše kolonije koje su postale slobodne	30	4,0
Oblik pomoći zemljama u razvoju	16	2,1
Novi i profinjeni oblik kolonijalizma	341	44,9
Bez odgovora	72	9,5
Ukupno:	760	100,0

Na ovo pitanje, dakle pravilno je odgovorilo 44,9% naših ispitanika. Međutim, taj termin sasvim suprotno shvaća 35,3% naših ispitanika. Za njih, dakle, neokolonijalizam umjesto da znači novi i profinjeni oblik kolonijalizma, jest pokret koji se bori protiv kolonijalizma. U nedostatku znanja asocijacija je opet odigrala svoju ulogu, pa se prefiks »neo« što znači novi, na osnovi asocijacije po zvučnosti pretvara u negaciju »ne«. Tako se »neokolonijalizam« pretvara u »nekolonijalizam«, pa ono što za pošiljaoca poruke znači novi i profinjeniji oblik kolonijalizma, za 35,3% naših ispitanika znači pokret koji se bori protiv kolonijalizma.

Sličnu promjenu značenja našli smo i kod termina »imperijalizam« koji je po istim kriterijima bio uvršten u ovo istraživanje. Evo kakve smo rezultate dobili:

Tablica 13.
IMPERIJALIZAM JE:

Odgovori:	broj isp.	%
Prvi stadij kolonijalizma	328	43,2
Naziv za ekonomski vrlo razvijene zemlje	63	8,3
Naziv za suradnju s kapitalističkim zemljama	19	2,5
Naziv za pomoć zemljama u razvoju	7	0,9
Politika širenja velikih sila	282	37,1
Bez odgovora	61	8,0
Ukupno:	760	100,0

Prema tome, najviše je ispitanika potpuno krivo odgovorilo da je imperijalizam prvi stadij kapitalizma 43,2%. Razlog je vjerojatno u tome što se za imperijalizam obično kaže da je to najviši stadij kapitalizma, pa je došlo do asocijacije između »imperijalizma« i riječi »stadij« pomoću koje se on određuje. Kako ispitanici ne znaju značenje ovog termina, to ih je navodilo da zaokružuju prvi ponuđeni odgovor više nego ispravni. Što je imperijalizam zna samo 37,1% naših ispitanika. Prema tome, ovaj termin ne razumije ili krivo shvaća 62,9% naših ispitanika, a tek 8% misli da im ovaj termin nije poznat. Dakle, iako je znanje veoma slabo, mali je broj ispitanika koji to osjeća, a to umnogome otežava uklanjanje tog nedostatka.

Zbog ograničenog prostora ovom prilikom smo izostavili prikazivanje rezultata preostalih tridesetak termina obuhvaćenih ovim istraživanjem. Međutim, ti se rezultati ne razlikuju od ovih prikazanih, pa se zaključci koje ćemo sada izvesti mogu jednako izvući i iz preostalih rezultata.

Prvi je zaključak da ispitanici veoma, veoma slabo razumiju značenje društveno-političkih termina uključenih u ovo istraživanje. To je vidljivo iz neočekivano malog broja točnih odgovora.

Drugo, nasuprot tome ispitanici imaju osjećaj da im ti termini nisu razumljivi, a to se vidi iz relativno malog broja onih koji nisu davali odgovore na postavljena pitanja.

Treće, među onima koji ne znaju društveno značenje pojedinih termina, velik je broj ispitanika koji tim terminima daju druga, ponekad suprotna značenja.¹¹ To je vidljivo iz velikog broja sistematski biranih krivih odgovora na pojedina pitanja.

Uzmemo li u obzir da je ovo istraživanje provedeno u Zagrebu na selekcioniranom uzorku građana s obzirom na obilježje koje je istraživano (prevladavaju obrazovanje, mlađe i osobe muškog spola), a isto tako da su građani Zagreba po tom obilježju iznad prosjeka SR Hrvatske i SFR Jugoslavije, onda dobiveni rezultati koji govore o lošem razumijevanju društveno političkih termina pokazuju još gore stanje.

Rezultati koje smo dobili omogućuju nam izvođenje još nekih zaključaka. Primjerice, ako građani slabo razumiju društveno-političke termine koji su ključni za razumijevanje sredstava javnog informiranja, onda oni slabo razumiju ta sredstva kad izvještavaju o društveno-političkim problemima. Prema tome, naš komunikacijski sistem koji bi trebao biti samoupravni komunikacijski sistem delegatskog tipa funkcionira na neadekvatan način, jer ga razumije samo manji broj građana. To znači da komunikacijski sistem kakav sada imamo ne omogućuje u dovoljnoj mjeri komunikaciju s delegatskom bazom i slabo pridonosi političkoj aktivizaciji širokih masa. Kada bi i pridonosio političkoj aktivizaciji na temelju sadašnjeg shvaćanja pojedinih termina od strane građana, mala je vjerojatnost da bi akcija građana bila onakva kakvu bismo željeli.

Prema tome, razumijevanje obavijesti iz sredstava javnog informiranja i participacija građana u samoupravljanju slično su distribuirani, jer je manji broj onih koji razumiju sredstva javnog informiranja, a također i onih koji participiraju u samoupravljanju. Budući da je za participaciju nužan uvjet informiranost samoupravljača, obično se izvodi zaključak da je neinformiranost uzrok slaboj participaciji. Međutim, slična distribucija informiranosti i participacije u samoupravljanju ne mora značiti da se oni nalaze u uzročnopoljedničnom odnosu. Moguće je da postoji zajednički uzrok za takvu distribuciju i informiranosti i participacije. Ovog puta je najvjerojatnije upravo to slučaj, a zajednički uzrok i jednom i drugom je politička kultura građana.

Budući da naši građani u velikom postotku imaju usvojen autokratski kulturni obrazac, jedni se osjećaju »pozvanima« da participiraju u političkom životu, a drugi se osjećaju »pozvanima« da budu pasivni i poslušni. U autokratskom kulturnom obrascu postoji pravilo po kojem se ljudi ponašaju. Oni koji su pri vrhu hijerarhijske ljestvice aktivni su, a oni koji se nalaze ispod njih su pasivni. Isto tako oni koji se nalaze pri vrhu hijerarhijske ljestvice usmjereniji su na sredstva javnog informiranja, pa ih i bolje razumiju, dok su oni ispod njih manje usmjereni na sredstva javnog informiranja i slabije ih razumiju.

Osjećaj otuđenosti građana od politike uzrokovan je tradicionalnom otuđenosti politike od građana, pa sad kad građani trebaju biti u središtu političkog odlučivanja, oni reagiraju na tradicionalan način. Zato izrazito

¹¹ Kriva značenja koja ispitanici daju pojedinim terminima mogu biti veoma zanimljivi pokazatelji u istraživanju političkih pojava.

demokratske institucije djeluju tako da je u samoupravnim tijelima aktivna samo manjina, a sadržaj samoupravnog komunikacijskog sistema razumije samo mali broj građana. Prema tome, u demokratizaciji komunikacijskog procesa nije dovoljno voditi računa samo o tehničkom aspektu. Da bi komunikacijski sistem demokratski funkcionirao potrebno je, dakle, osigurati i kulturne preduvjete. To znači da nije dovoljno da izvještaji dospiju do senzornih organa primalaca, već istovremeno treba voditi računa da primalac želi i može primiti poruku.

Slabost komunikacijskog sistema, prema tome, ne nalazi se samo u njemu, a osobito ne u tehničkom dijelu tog sistema. Dok sredstvima javnog informiranja možda i možemo biti zadovoljni,¹¹ građani su nedovoljno zainteresirani za političke informacije, a niti imaju najelementarniji rječnik da bi ih razumjeli. Izlaz iz ovako lošeg stanja, dakle, moguć je formiranjem slobodne demokratske ličnosti s obilježjima subjekta politike. Isto tako već u okviru osnovnog obrazovanja učenici trebaju ovladati rječnikom koji će im omogućiti da razumiju izvještaje s društveno-političkim sadržajem. Razumije se da posebnu pažnju treba posvetiti i osposobljavanju novinara koji pored ostalog trebaju biti vični razumljivijem izvještavanju. Tek tada će komunikacijski sistem funkcionirati demokratski i postati značajan faktor u djelovanju i razvijanju delegatskog sistema.

¹¹ Dok na globalnom planu možemo biti prilično zadovoljni sredstvima javnog informiranja, na razini općina još ima dosta problema.